

НАМ ПИШУТЬ

СВІТОГЛЯД

До редакції «Світогляду» надійшло цікаве повідомлення академіка НАН України **Леоніда Васильовича Губерського** про деякі моменти з життя геніального українського письменника і філософа **Івана Франка** та матеріали про його сина, **Петра Франка**.

Кажуть, на дітях геніїв природа відпочиває. У випадку із молодшим сином Івана Франка Петром це твердження не витримує критики, адже саме його природа обдарувала щедро. Він міг стати відомим спортсменом, педагогом, військовим, льотчиком, хіміком чи письменником. Власне, чому міг – на усіх цих теренах він здобув неабияких успіхів, ставши співзасновником «Пласту», «батьком» військової авіації Української галицької армії, автором 36 винаходів у галузі хімії (пов'язані із збільшенням терміну зберігання молока) та кількох книг, які мали своїх читачів і шанувальників.

28 червня 1890 року в Нагуєвичах в родині **Івана Франка** та **Ольги** з роду **Хоружинських** народився син Петро.

Петро Франко був наймолодшим з трьох синів відомого письменника Івана Франка. Змалку вирізнявся непосидючістю і цікавістю до всього, що оточує, рано навчився читати. Щоправда, у підлітковому віці закинув навчання, через що залишився на другий рік у третьому класі Львівської цісарсько-королівської академічної гімназії. Пізніше взявся за науку і з відзнакою закінчив відділ хімічної технології Львівської політехніки.

Ще з малку захопився туристичними походами, з 12-ти років сам вирушав у мандрівки горами. У гімназії захопився розвитком спорту та пропагандою здорового способу життя, очолював «Український спортовий кружок» при гімназії, пізніше став активним членом товариства «Сокіл-батько», брав участь у багатьох спортивних змаганнях, написав книгу «Підручник шведської руханки».

У 1911 році разом із **Іваном Чмолюю** заснував перший таємний гурток «Пласт», який поклав початок розвитку пластового руху в Україні. 1914 року з його ініціативи відбувся перший з'їзд пластунів Галичини та Буковини, було організовано мандрівний табір на Чорногорі. Редагував часопис «Пластовий табір», написав 15 книг для пластунів, перший підручник «Пластові ігри та забави».

Під час Першої світової війни пішов добровольцем до Легіону Українських Січових Стрільців, був розвідником, брав участь у багатьох боях. У 1916-му навчався в летунській школі у Райльовац поблизу Сараєва. Цей досвід йому став у пригоді у 1918-му, під час героїчної оборони Львова.

Був командантом летунського відділу Української Галицької армії та референтом летунства при Державнім Секретаріаті Військових Справ. Організував летунський полк у Красному, сам здійснив понад 50 бойових вильотів за лінію фронту. Двічі літав до Проскурова, де зустрічався з **Симоном Петлюрою**, щоб заручитися його підтримкою.

У січні 1919 одружився з дочкою священника **Ольгою Білевич**, пізніше був відряджений до Сербії з місією Червоного Хреста у справах українських полонених.

Після завершення місії деякий час живе у Відні, де засновує видавництво «Франко син і Спілка», пише і видає книги.

Петро Франко під час служби в Австро-Угорській армії. 1915 р. Цифрова копія оригіналу фото, яке зберігається в ЦДІАК у Львові

У 1922-му повертається до Коломиї, де влаштовується учителем державної гімназії, викладає в Українському (таємному) Університеті у Львові. Нелегально відроджує «Пласт» у гімназії, за що в 1930 році його було звільнено з роботи.

У 1931 році за рекомендацією професора **Мосціцького** їде до Харкова з групою польських інженерів на запрошення радянського уряду, де п'ять років працює як старший науковий співробітник у Науково-дослідному інституті прикладної фізико-хімії та молочної промисловості. Автор підручника з неорганічної хімії та енциклопедичного словника з хімічної термінології, автор 36 винаходів у галузі хімії.

Був свідком Голодомору 1933-го. Відмовився приймати радянське громадянство, і його відпустили до Львова лише в обмін на підписку про нерозголошення баченого у Харкові. Але у вересні 1939-го радянська влада прийшла на Західну Україну. Петро Франко став народним депутатом УРСР, першим директором меморіального музею Івана Франка, деканом товарознавчого факультету Українського державного інституту торгівлі. Попри це, він перебував під пильним наглядом НКВД, а в червні 1941-го озброєні люди буквально оселилися у його будинку.

28 червня 1941 року, у 51-й день народження, Петра Франка під конвоєм НКВД відвезли на вокзал і посадили в потяг, що прямував до Києва. Більше живим рідні його не побачили.

Довгий час вважалося, що він загинув при спробі втечі на станції Прошова біля Тернополя під час бомбардування поїзда. Але в архівах КГБ знайшлася телеграма від 6 липня 1941 року, де значилося: «Указанием тов. Хрущева нами арестованы **Студинский, Франко, киевский артист Донец, «националисты»**. В связи с тем, что вывезти их из Киева затруднительно, считаем целесообразным их расстрелять». Із резолюцією **Берії**: «За».

Іван Франко. Фото 1912 р.

Іван Франко в Приюті Українських січових стрільців серед пацієнтів-воjakів. ЛьвівЮ 1916 р.

У День народження Івана Франка знайшов його останні прижиттєві світлини. Погляньте. Без ретуші.

Шкільні методисти все зробили, щоб відбити бажання у юнацтва читати і розуміти цю неймовірну людину. Кілька цікавих фактів про Івана Яковича.

1. Відзначався колосальною працездатністю. За 40 років активного творчого життя кожних два дні виходив новий твір письменника (вірш, новела, повість, роман, монографія тощо). Щороку видавав по 5–6 книжок.

2. Став першим професійним українським письменником, який заробляв на життя літературною працею.

3. У гімназії сидів на останній парті, але міг майже дослівно переказати розповіді вчителів на заняттях. У п'ятому класі під час уроків, які вважав не цікавими, читав *Шекспіра* в німецькому перекладі.

4. У гімназійні роки, залишившись без батьків, заробляв на життя репетиторством. Із тих коштів зібрав величезну на той час бібліотеку – понад 500 томів.

5. Чотири рази його ув'язнювала австрійська влада (у 1877, 1880, 1889 і 1892 рр.).

6. Володів 14 мовами. Поет, прозаїк, фольклорист, перекладач, публіцист, філософ, економіст, політик, громадський діяч. Сучасники називали його *«академією в одній особі»*.

7. Писав твори не лише українською, а й польською, німецькою та іншими мовами. Перекладав на українську в тому числі з давньої вавилонської, давньоіндійської, давньоарабської, давньогрецької, східних мов. Перекладав також на німецьку українські народні пісні, допомагав *Михайлу Грушевському* з німецьким перекладом «Історії України-Русі».

8. Співзасновник першої української політичної партії – Русько-Українська радикальна партія – та перший її голова, автор програми.

9. Закликав населення Галичини називати себе українцями, а не русинами: *«Ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими, а українцями без офіційних кордонів»*, – писав він у листі до молоді в 1905-му.

10. Одним із перших спрогнозував крах ідеології марксизму, а соціалістичну державу назвав тюрмою: *«Люди виростили б і жили би в такій залежності, під таким доглядом держави, про який тепер у найабсолютніших поліційних державах нема й мови. Народна держава стала би величезною народною тюрмою»*.

11. Радянський режим називав його атеїстом. А він залишався глибоко віруючою людиною. Виріс у побожній родині, досліджував Святе письмо, товаришував із галицькими священиками, мав приятні стосунки з митрополитом *Андрієм Шептицьким*.

12. Його переклад біблійної «Книги Буття» досі залишається найбільш точним перекладом цієї частини Біблії українською мовою.

13. Ледь не запізнився на власне весілля з *Ольгою Хоружинською*, бо перед цим у кабінеті батька нареченої знайшов стару книжку і переписував із неї рідкісного вірша.

14. Останні сім років писав лівою рукою, бо права була паралізована. Систематизувати та упорядковувати матеріали йому допомагав син *Андрій*. Двоє менших синів Івана Франка (*Петро* і *Тарас*) вступили до складу легіону Українських січових стрільців.

15. Помер Іван Франко 28 травня 1916-го на чужих руках – сини були у війську, дочка в Києві, дружина в лікарні. Через бідність і нестачу грошей ховали видатного філософа в чужій вишиваній сорочці, в *«позиченій»* ямі на шість домовин.

В окрему могилу Івана Франка перепоховали лише через 10 років». ■

Надіслав П. Кузьмич,
м. Львів

Іван Франко сфотографований своїм приятелем - художником Іваном Трушем у саді біля його дому.

ЦДІА України у Львові, ф.640, оп. 1, спр. 10, арк. 18